

Катеринка

Болеслав Прус

Переклад з польської Олексія Федосенко.

Щоднини десь під полудень на Медовій вулиці можна було зустріти літнього добродія, який простував од площі Красінських до Сенаторської вулиці. Влітку він ходив у елегантному темно-синьому пальті, сірих штанах од першокласного кравця, блискучих, як дзеркало, черевиках і трошки приношеному циліндрі.

В добродія було рум'яне лице, шпакуваті баки й сиві лагідні очі. Ходив він, зсутулившись і заклавши руки в кишені. В погожі дні носив під пахвою палицю, а в хмарні — англійський шовковий парасоль.

Заглиблений у свої думки, він ішов повагом, не поспішаючи. Біля костюлу Капуцинів побожно торкався рукою капелюха й переходив на другий бік вулиці — подивитися, що показують барометр і термометр у Піка, потім вертався на правий тротуар, зупинявся перед вітриною Мечковського, розглядав фотографії Моджеєвської і прямував далі. На вулиці він давав усім дорогу, а коли його штовхали, добродушно всміхався.

Помітивши вродливу жінку, надівав пенсне, щоб добре на неї роздивитись. Але робив це так мляво, що звичайно пропускав слушний момент.

Добродій цей звався пан Томаш.

Вже тридцять років проходжувався пан Томаш Медовою вулицею і частенько думав про те, як змінилась вона за цей час. Те саме могла б подумати про нього й Медова вулиця.

Колись, ще недосвідченим адвокатом, він бігав так швидко, що жодна швачка, яка верталася з майстерні до дому, не змогла б від нього втекти. Він був веселий, балакучий, тримався прямо, мав буйну чуприну й хвацько закручені вгору вуса. Вже тоді він кохався в красних мистецтвах, хоч і не приділяв їм часу, бо безоглядно упадав за жінками. Та й йому щастило в коханні, і його раз у раз сватали. Але що вдієш, коли пан Томаш не мав жодної хвилини на освідчення, зайнятий як не адвокатською практикою, то побаченнями. Від Франі він ішов до суду, з суду біг до Зосі, а по якімсь часі залишав її, щоб повечеряти з Юзею і Фількою.

Коли він став адвокатом з ім'ям, чоло його від напруженої розумової праці виросло аж до тім'я, а у вусах з'явилося кілька срібних волосин. На той час юнацький пал уже пригас, пан Томаш здобув чималий статок і тверду репутацію знавця красних мистецтв. Жінок він любив, як і перше, а тому став думати про одруження. Найняв навіть помешкання з шістьох кімнат, власним коштом настелив у ньому паркет, оббив стіни тканиною, придбав гарні меблі й почав шукати дружину.

Та підстаркуватому чоловікові нелегко зробити вибір. Ця була замолода, а ту він кохав уже надто довго. Третя була вродлива й підходила літами, але мала не такий темперамент, а четверта відповідала ідеалові вродою, віком і темпераментом, але... не

чекаючи адвокатового освідчення, вийшла за лікаря...

Однак пан Томаш не журився, бо дівчат на відданні не бракувало. Потроху опоряджав свою оселю, чимдалі пильніше дбаючи про те, щоб кожна річ у нього мала художню вартість. Міняв меблі, переставляв люстра, купував кар тини.

Нарешті слава про його господу пішла по місту. Сам не зоглядівшись коли, він створив у себе справжню художню галерею, яка приваблювала все більше цікавих. Він був гостинний, влаштовував пишні прийоми, а оскільки знався з музикантами, то помалу почали в нього відбуватись вечорами концерти, що їх навіть дами удостоювали своєю присутністю.

Пан Томаш радо вітав усіх і, бачачи в люстрах, що чоло його вже переросло за тім'я й сягає ззаду білого як сніг комірця, дедалі частіше звертався до думки про те, що доконечне треба оженитись. До того ж жінки подобалися йому ще й досі.

Якось, коли в нього зібралося особливо багато гостей, одна молода дама, розглянувшись по покоях, вигукнула:

— Які картини!.. А який блискучий паркет!.. Ваша дружина буде дуже щаслива, пане адвокате.

— Якщо для щастя їй буде досить блискучого паркету, — зауважив стиха щирий адвокатів приятель.

У вітальні всі засміялись. Пан Томаш теж усміхнувся, але відтоді, коли хтось закидав йому про одруження, він недбало відмахувався, кажучи:

— Е-е-е...

На ту пору він зголив вуса й запустив баки. Про жінок завжди говорив з пошаною, а до їхніх вад ставився дуже поблажливо.

Нічого не сподіваючись від життя, бо вже і практику покинув, адвокат усі свої втихомирені почуття віддав! мистецтву. Гарна картина, добрий концерт, театральна, прем'єра були немовби верстовими стовпами на його життєвім шляху. Він не захоплювався, не впадав в екстаз, а насолоджувався.

На концертах звичайно вибирав місце далеченько від естради, щоб слухати музику, не чуючи шуму в залі й не бачачи артистів. Коли йшов до театру, заздалегідь знайомився з п'єсою, щоб без гарячкової цікавості спостерігати гру акторів. Картини оглядав у такий час, коли було менше публіки, і проводив у галереї цілі години.

Як щось йому подобалось, він казав:

— Знаєте, це зовсім непогано.

Пан Томаш належав до небагатьох людей, що перші вгадують талант. Але посередніх творів ніколи не ганив.

— Почекайте, може, він ще наб'є руку! — казав адвокат, коли інші гудили автора.

І завжди він так охоче прощав людям дрібні вади, а про пороки волів не говорити.

На жаль, немає в світі людини без химер; була дивна примха і в пана Томаша. Він терпіти не міг катеринок і катеринщиків. Почувши на вулиці катеринку, адвокат надавав ходи, і в нього надовго псувався настрій. Він, чоловік такий спокійний, враз спалахував, такий витриманий — кричав, такий лагідний — сатанів уже при перших

звучах катеринки.

Цієї своєї слабості пан Томаш ні від кого не приховував і навіть виправдував її.

— Музика, — пояснював схвильовано, — це найвитонченіше втілення людського духу, а в катеринці вона перетворюється на дію машини і знаряддя розбою. Адже катеринщики — справжні грабіжники! Зрештою, — додавав він, — катеринка мене дратує, а мені дано лише одне життя, і я не бажаю марнувати його на слухання цієї жахливої музики.

Якийсь каверзник, знаючи про адвокату відразу до цих граючих машин, придумав злий жарт — прислав під вікна йому двох катеринщиків. Пан Томаш занедужав з гніву, а потім, знайшовши винуватця, викликав його на дуель.

Довелося скликати суд честі, щоб відвернути пролиття крові через таку, здавалося б, дрібницю.

Дім, де жив адвокат, кілька разів переходив з рук у руки. Зрозуміло, кожен новий домовласник вважав своїм обов'язком підвищувати плату за помешкання всім по жильцям, і передусім панові Томашу. Адвокат покірно платив надбавку, але з однією умовою, ясно записаною в контракті, — щоб катеринки на подвір'ї не грали.

Незалежно від застереження в угоді пан Томаш закликав до себе кожного нового двірника й заводив з ним приблизно таку розмову:

— Слухай-но, голубе... Тебе як звати?

— Казімеж, пане.

— Так от слухай, Казімеже! Щоразу, коли я прийду додому пізно і ти відчиниш мені ворота, я даватиму тобі двадцять грошів. Зрозумів?

— Зрозумів, милостивий пане.

— А крім того, ти одержуватимеш від мене десять злотих на місяць, але знаєш за що?..

— Не можу знати, вельможний, пане, — відповідав зраділий двірник.

— За те, щоб ти ніколи не пускав на подвір'я катеринщиків. Зрозумів?

— Зрозумів, ясновельможний пане.

Адвокатове помешкання складалося з двох половин. Вікна чотирьох більших кімнат дивились на вулицю, а двох менших — на подвір'я. Парадні покої призначалися для гостей. В них господар приймав клієнтів, тут відбувалися раути і зупинялись його родичі або знайомі з села. Сам пан Томаш з'являвся тут рідко і лише для того, щоб перевірити, чи навосковано підлогу, чи витерто порох і чи не попсовано меблів.

Цілими днями, якщо тільки не йшов з дому, він просиджував у своєму кабінеті з вікнами на подвір'я. Там читав книжки, писав листи, переглядав папери знайомих, що просили поради. Часом, щоб не стомлювати надміру очей, сідав у крісло біля вікна, запалював сигару й поринав у роздуми. Він вважав, що думання — це важлива життєва функція і людина, яка дбає про своє здоров'я, не повинна її нехтувати.

По другий бік подвір'я, навпроти вікон пана Томаша, містилось помешкання, яке наймали менш заможні люди. Тривалий час там жив старий судовий урядовець, але,

втратавши посаду, він перебрався на Прагу. Після нього кімнатки зайняв кравець; цей, однак, любив випити й тоді галасував, і йому сказали, щоб вибрався. Потім тут оселилась якась пенсіонерка, що завжди сварила з своєю служницею. Та від святого Яна цю бабусю, вже зовсім стару і грошовиту, родичі забрали до себе в село, незважаючи на її сварливу вдачу, а в помешканні з'явилися дві жінки з маленькою дівчинкою років восьми.

Жінки ці самі заробляли собі на прожиток. Одна з них шила, а друга плела на машині панчохи та фуфайки. Молодшу і вродливішу дівчинка називала мамою, а на старшу казала "пані".

І в адвоката, і в нових пожитків вікна цілими днями були відчинені. Сидячи в кріслі, пан Томаш добре бачив, що робиться у сусідок.

Умеблювання в них було вбоге. На столах і стільцях, на канапі й на комоді лежали тканини, призначені для шиття, та клубки ниток на панчохи.

Вранці жінки самі підмітали кімнати, а опівдні служниця приносила їм скромний обід. Обидві вони майже не від ходили від своїх гуркотливих машин.

Дівчинка звичайно сиділа коло вікна. То була дитина з темним волоссям і гарненьким личком, але дуже бліда і якась нерухлива. Часом дівчинка плела на двох дротиках пасок з бавовняних ниток. Інколи гралася лялькою, поволі, якось невправно одягаючи й роздягаючи її. Інколи ж нічого не робила, а просто сиділа край вікна й до чогось прислухалась.

Пан Томаш ніколи не бачив, щоб мала співала або бігала по кімнаті, не бачив навіть усмішки на її блідих губках і нерухомому личку.

— Дивна дитина! — казав сам собі адвокат і став пильніше придивлятися до неї.

Якось (це було в неділю) він помітив, що мати дала їй букетик квітів. Дівчинка трохи пожвавішала. Вона розкладала і знов складала квітки, цілувала їх. Нарешті зв'язала букетик, поставила його в склянку з водою і, сівши біля вікна, сказала:

— Правда, мамо, тут дуже сумно...

Адвокат обурився. Як можна було сумувати в тому домі, де він стільки років прожив у добром настрої!

Одного разу пан Томаш опинився в своєму кабінеті близько четвертої години дня. В цю пору сонце било просто у вікна його сусідкам, а світило воно ясно й добре припікало. Пан Томаш глянув через подвір'я і, певне, уздрів там щось незвичайне, бо поспіхом надів пенсне.

Ось що він побачив.

Худенька дівчинка, закривши руки під голову, лежала горілиць на підвіконні й широко розплющеними очима дивилась просто на сонце. На її личку, звичайно такому нерухомому, засвітилось якесь почуття — чи то радість, чи то журба.

— Вона сліпа! — прошепотів пан Томаш, знімаючи пенсне. Від самої думки про те, що хтось може так дивитись на палюче сонце, йому враз заболіли очі.

Справді, дівчинка була невидюча вже два роки. На шостім годочку вона тяжко захворіла, кілька тижнів не при ходила до пам'яті й так ослабла, що лежала, мов

нежива, не ворушилась і не говорила ні слова.

Її напували вином та бульйоном, і потроху вона стала одужувати. Але того дня, коли її вперше посадили в ліжку, вона спитала матір:

— Мамо, зараз ніч?

— Ні, моя дитино... А чому ти так кажеш?

Але дівчинка не відповіла, їй хотілося спати. Проте на завтра, саме опівдні, коли прийшов лікар, знов запитала:

— Хіба ще ніч?

Тоді всі зрозуміли, що дівчинка втратила зір. Лікар оглянув її очі й сказав, що треба чекати.

Але в міру того, як до малої верталися сили, сліпота все дужче непокоїла її.

— Мамо, чому я тебе не бачу?

— Тобі заслало очка. Але це минеться.

— Коли минеться?..

— Скоро.

— Може, завтра, мамочко?

— Через кілька днів, моя крихітко.

— Коли минеться, ти зразу ж скажи! А то мені так сумно...

Минали дні й тижні в тоскному чеканні. Дівчинка вже почала вставати з ліжка. Вона навчилася навпомацки ходити по кімнаті, сама одягалась і роздягалась, повільно і обережно.

Але зір не вертався.

Одного разу вона сказала:

— На мені блакитна сукенка, правда ж, мамо?

— Ні, дитино, попеляста.

— Ти її бачиш?

— Бачу, моя люба.

— Так само, як удень?

— Атож.

— Я теж усе бачитиму через кілька днів? А може, тільки через місяць...

Але мати нічого не відповіла, і дівчинка говорила далі:

— Мамо, надворі весь час день, правда? І в садку дерева, як перше? А до нас приходить та біла киця з чорними лапками? Мамо, я справді бачила себе в люстрі?.. Тут нема люстра?

Мати подала їй люстерко.

— Треба дивитись осюди, де гладеньке, — сказала дівчинка, прикладаючи люстерко до лиця. — Я нічого не бачу! — мовила знов. — І ти, мамо, теж не бачиш мене в люстерку?

— Я бачу тебе, моя пташечко.

— Як же це? — жалібно скрикнула дівчинка. — Коли я себе не бачу, значить, у люстрі нічого не може бути... А та дівчинка, що в люстрі, бачить мене чи ні?

Мати заплакала й вибігла з кімнати.

Улюбленою розвагою малої було торкатись пальцями дрібних речей і вгадувати їх.

Одного дня мати принесла їй гарно вбрану порцелянову ляльку, куплену за карбованця. Дівчинка не випускала ляльки з рук, обмацувала її носик, рот, очі, голубила.

Спати вона лягла дуже пізно, безперестанку думаючи про свою ляльку, яку поклала у вистелену ватою коробку.

Вночі матір збудило якесь шарудіння й шепіт. Вона схопилася з ліжка, засвітила свічку й побачила в куточку свою доньку: дівчинка була вже вдягнена й гралася лялькою.

— Що ти робиш, дитинко? — скрикнула мати. — Чому не спиш?

— Та вже ж день, мамочко, — відповіла сліпа.

День і ніч для неї злилися водно й тривали без кінця краю...

Потроху, зорові образи почали стиратися в пам'яті дівчинки. Червона вишня стала тепер для неї круглою, гладенькою й м'якою, блискуча монета — твердим і дзвінким кружальцем, на якому виступали опуклі візерунки. Вона знала, що кімната більша за неї, будинок більший за кімнату, а вулиця більша за будинок. Але все це якось змаліло в її уяві.

Увага дівчинки була зосереджена на чуттях дотику, нюху та слуху. Її обличчя й руки зробилися такими чутливими, що, наближаючись до стіни, вона за кілька дюймів відчувала холодок. Те, що діялось віддалік, сліпа сприймала тільки на слух. Цілими днями вона пильно прислухалась.

Одразу впізнавала човгання чобіт двірника, який говорив писклявим голосом і замітав подвір'я. Знала, коли їде селянський драбинястий віз, навантажений дровами, коли дрожки, а коли підвода, що вивозила сміття.

Найменший шелест, запах, охолодження або потепління повітря не випадали з-під її уваги. На диво чуйно вона вловлювала всі ці дрібні явища й робила з них висновки.

Якось її мати покликала служницю.

— Я нової нема, — сказала дівчинка, що, як звичайно, сиділа в куточку. — Пішла по воду.

— Звідки ти знаєш? — здивовано спитала мати.

— Звідки? Я ж чула, як вона взяла в кухні відро, потім пішла в сусідній двір і накачала води. А зараз розмовляє з двірником.

Справді, з-за паркана долинали голоси двох людей, але так невиразно, що почути їх можна було, тільки добре напруживши слух.

Проте навіть таке загострене сприймання світу іншими чуттями, не могло замінити зору. Дівчинці бракувало вражень, і вона занудилась.

Їй дозволили ходити по всьому будинку, і це трохи розважило малу. Вона виходила все подвір'я й знала тут кожен камінь, обмацала кожну ринву, кожну діжку. Та найбільшу приємність справляли їй мандрівки до двох зовсім різних світів: у льох і на горище.

В льоху повітря було прохолодне, стіни вогкі. Згори долинав приглушений вуличний гуркіт, інші звуки зникали. Для сліпої то була ніч.

А на горищі, особливо біля віконечка, все діялось навпаки. Тут гамір був дужчий, ніж у кімнаті. Сліпа чула торохтіння возів з кількох вулиць; сюди долітали крики з усього будинку. Лице їй обвівав теплий вітер. Вона чула щебетання пташок, гавкіт собак і шелест дерев у сусідньому садку. То був для неї день...

Але це ще не все. На горищі частіш, ніж у кімнаті, світило сонце, і коли дівчинка втуплювала в нього свої не зрячі очі, їй здавалось, ніби вона щось бачить. В її уяві зринали тіні обрисів і барв, але такі невиразні й невловні, що їй так і не вдавалось нічого пригадати...

Саме, тоді мати її разом зі своєю подругою оселилась у тому будинку, де жив пан Томаш. Обидві жінки не могли, натішитись новим помешканням, але для сліпої переїзд був справжнім нещастям.

Дівчинці доводилося сидіти в кімнаті. Ходити на горище і в льох їй не дозволяли. Вона не чула ні співу пташок, ні шелесту дерев, а на подвір'ї панувала мертва тиша. Сюди ніколи не заходили ані лахмітники, ані лудильники, ані сміттярки. Не пускали сюди ні старих бабів, що співали побожних пісень, ні жебрака, який грав на кларнеті, ні катеринщиків.

Їй лишилась єдина втіха — дивитись на сонце, але воно дуже швидко ховалося за будинками та й світило не зав жди.

Дівчинка знов занудьгувала. За кілька днів вона схудла, і на її обличчі з'явився той байдужий і безживний виразі що так здивував пана Томаша.

Невидюща, вона прагнула хоча б слухати різноманітні звуки. Але в будинку було тихо...

— Бідолашне дитя! — шепотів нерідко пан Томаш, дивлячись на сумне дівчатко.

"Якби я міг щось зробити для неї", — думав він, бачачи, як дитина з кожним днем худне й марніє.

Сталося так, що саме в той час один із адвокатових приятелів брав участь у судовому процесі і, як звичайно, передав йому папери, прохаючи переглянути їх і дати пораду. Щоправда, пан Томаш уже не виступав у суді, але як досвідчений правник умів підказати найкращий спосіб ведення справи і, сам вибравши адвоката, допомагав йому цінними вказівками.

Ця справа була заплутана. Чим глибше пан Томаш вчитувався в передані папери, тим більше захоплювався. В пенсіонері віродився адвокат. Він уже не виходив з дому, не перевіряв, чи витерто порох у парадних покоях, а, замкнувшись у своїм кабінеті, читав документи й робив нотатки.

Увечері старий лакей прийшов до пана Томаша із щоденним звітом. Він доповів, що лікарева дружина ви їхала з дітьми на дачу, що зіпсувався водогін, що двірник Казімеж полаявся з поліцейським і його на тиждень посадили в холодну. Наприкінці він спитав, чи не бажає пан адвокат поговорити з новим двірником.

Але адвокат, схилившись над паперами, палив сигару, пускав дим кільцями, а на

вірного слугу й не глянув.

Наступного дня пан Томаш, одразу взявся за документи; близько другої години пообідав і знову сів працювати. Його рум'яне обличчя зі шпакуватими баками на тлі оббитих синьою тканиною стін нагадувало "шкіц з натури". Мати сліпої дівчинки та її подруга панчішниця говорили між собою, що в цього вдівця дуже свіжий вигляд, і дивувались, чому він з ранку до вечора дрімає за письмовим столом.

Проте пан Томаш, хоч і сидів з заплющеними очима, зовсім не дрімав, а міркував про оту справу.

Поміщик Х. 1872 року відписав сестриному синові маєток, а 1875 року — братовому синові кам'яницю. Братів син твердив, що поміщик Х. уже в 1872 році був душевно хворий, а сестрин доводив, що Х. став ненормальним тільки в 1875 році. Тим часом чоловік рідної сестри небіжчика подав незаперечні докази того, що Х. і в 1872, і в 1875 роках діяв як безумний, а ще 1869 року, тобто коли був при здоровому розумі, усі свої статки відписав сестрі.

Пана Томаша просили з'ясувати, коли ж насправді Х. збожеволів, а потім помирити три посварені сторони, з яких жодна і слухати не хотіла про поступки.

І от, коли адвокат зосереджено розмірковував над цими заплутаними обставинами, сталася дивна, неймовірна подія.

На підвір'ї, під самим вікном пана Томаша, заграла катеринка!

Якби покійний Х. воскрес, устав з могили і ввійшов у кабінет, щоб допомогти адвокатові розібратися в цій складній ситуації, пан Томаш, напевно, не був би такий вражений, як зараз, почувши катеринку!..

І коли б то була хоч італійська катеринка, яка грає гарні мелодії, майстерно зроблена, з приємним, подібним до голосу флейти звуком! Де там! Ніби на глум, катеринка була розстроєна, фальшиво грала банальні вальси й польки, і до того ж так голосно, що шибки дзеленчали. Мала вона і ще один гандж: басова труба в ній час від часу ревля, мов скажений звір.

Враження було приголомшливе. Адвокат остовпів. Він не знав, що думати й що робити. Часами на якусь мить йому здавалося, що від читання посмертних розпоряджень божевільного поміщика Х. він і сам стратив розум і це просто галюцинація.

Ба ні, то була не галюцинація. То була справжня кате ринка, з зіпсованими дудочками й ревучою трубою.

В серці пана Томаша, звичайно такого поблажливого, такого лагідного, прокинулись дикі інстинкти. Він пожалкував, що природа не створила його дагомейським царем, який має право вбивати своїх підданців, і уявив собі, з якою насолодою порішив би зараз катеринщика!

А оскільки люди такого темпераменту, як він, у гніві дуже легко переходять од сміливих фантазій до відчайдушних вчинків, пан Томаш ту ж мить скочив, мов тигр, до вікна, наміряючись вилаяти катеринщика найгіршими словами.

Він уже вихилився надвір і розкрив рота, щоб гукнути: "Ах ти ледацюго!" — аж

раптом почув дитячий голосок.

Пан Томаш глянув у вікно навпроти.

Маленька сліпа дівчинка, плещучи в долоні, танцювала по кімнаті. Бліде личко її розчервонілось, губи всміхались, а з потьмарених очей котилися сльози мов горох.

Вона, бідолашна, в цьому тихому будинку ще ні разу не зазнала таких сильних вражень. Якими прекрасними здавались їй фальшиві звуки катеринки! Як чудово ревля ота труба, що мало не довела адвоката до апоплексичного удару!

А катеринщик, побачивши, як радіє дівчинка, ще й почав притупувати по бруку своїм здоровенним закамбуком та раз у раз посвистувати, мов паровоз на роз'їзді.

Боже, як гарно він свистів!..

До кабінету пана Томаша вбіг вірний слуга, тягнучи за собою двірника й вигукуючи:

— Я, ваша милість, казав цьому лайдакові, щоб негайно прогнав катеринщика! Казав, що ви будете йому платити, що в нас є умова... Але ж це хам! Він тільки тиждень тому приїхав з села і не знає тутешніх звичаїв. Ну, а те пер послухай, — кричав лакей, торсаючи за плече приголомшеного двірника, — послухай, що тобі скаже сам пан адвокат!

Катеринщик грав уже третю п'єску, так само фальшиво й голосно, як і дві перші.

Невидюща дівчинка була в захваті.

Пан Томаш повернувся до двірника і, хоч був трохи блідий, мовив стримано, як звичайно:

— Слухай-но, голубе... Тебе як звати?

— Павел, вельможний пане.

— Так от, Павле, я платитиму тобі десять злотих на місяць, але знаєш за що?..

— За те, щоб ти ніколи не пускав на подвір'я катеринщиків! — вихопився слуга.

— Ні, — заперечив пан Томаш. — За те, щоб якийсь час ти щодня пускав сюди катеринщиків. Зрозумів?

— Що ви говорите? — нешанобливо вигукнув лакей, збитий з пантелику цим незрозумілим розпорядженням.

— Я хочу, щоб він, поки я сам йому не скажу, щодня пускав катеринщиків. до нас на подвір'я, — повторив адвокат, закладаючи руки в кишені.

— Я не розумію!.. — пробелькотів ображений і здивований слуга.

— Бо ти дурний, мій любий! — добродушно відказав пан Томаш. — Ну, йдіть собі до роботи, — додав він.

Лакей з двірником вийшли, і адвокат помітив, як його відданий слуга щось шепотів у вухо своєму супутникові й тицяв себе пальцем у лоб...

Пан Томаш усміхнувся і, ніби на потвердження сум них здогадів камердинера, кинув катеринщиківі десять грошів.

Потім узяв адрес-календар, знайшов у ньому список лікарів і записав на аркушику паперу адреси кількох окулістів. Катеринщик тим часом обернувся до адвокатового вікна і на віддяку за десять грошів став притупувати й висвистувати ще гучніше; тут

уже панові Томашу терпець урвався, він схопив папірець з адресами лікарів і вийшов, пробурмотівши:

— Бідна дитина! Давно треба було про неї подбати...